

FANATICII APOCALIPSEI

SALVAȚI
PĂMÂNTUL,
PEDEPSIȚI
OMUL!

FANATICII APOCALIPSEI

SALVAȚI
PĂMÂNTUL,
PEDEPSIȚI
OMUL!

PASCAL
BRUCKNER

TRADUCERE DIN FRANCEZĂ DE
DANIEL NICOLESCU

TREI

ACUM
PENTRU
VIITOR

Editori: Silviu Dragomir
Vasile Dem. Zamfirescu
Director editorial: Magdalena Mărculescu
Design: Radu Manelici
Redactor: Bogdan Perdivară
Director producție: Cristian Claudiu Coban
DTP: Gabriela Chircea
Corectură: Lorina Chițan
Eugenia Țărălungă

DESCRIEREA CIP a Bibliotecii Naționale a României
BRUCKNER, PASCAL

Fanaticii Apocalipsei / Pascal Bruckner ; trad.:

Daniel Nicolescu. - București : Editura Trei, 2012
ISBN 978-973-707-715-8

I. Nicolescu, Daniel (trad.)

821.133.1-4=135.1

Titlul original: *Le fanatisme de l'apocalypse*

Autor: Pascal Bruckner

Copyright © Éditions Grasset & Fasquelle, 2011

Copyright © Editura Trei, 2012

pentru prezenta ediție

C.P. 27-0490, București

T/F: +4 021 300 60 90

E: comenzi@edituratrei.ro

W: edituratrei.ro

ȚOPII LOR MEI,
ÉRIC ȘI ANNA,
CARE MI-ĂU OFERIT
ATĂTA BUCURIE.

„Lumea se va sfârși. Singurul motiv pentru care ar putea dura este că există. Cât de firav este acest motiv, în comparație cu toate cele care vestesc contrariul (...) vom pieri prin ce am crezut că viețuim. Mecanica ne-a americanizat într-atât, progresul ne-a atrofiat atât de serios întreaga latură spirituală, încât nimic din reveriile sângeroase, profanatoare sau antinaturale ale utopiștilor nu va putea fi comparat cu rezultatele ei pozitive.“

BAUDELAIRE, „RACHETE, JURNALE INTIME“

„De ce ne dezgustați de propria noastră ființă?“

VOLTAIRE (ÎMPOTRIVA LUI PASCAL)

INTRODUCERE
ÎNTOARCEREA LA
PĂCATUL ORIGINAR

În vremea copilăriei, sub oblăduirea sfinților părinți de la colegiu, eram poftiți să ne întărim credința prin stagii la mănăstire. Ne erau propuse exerciții de îmborspătare spirituală, asiduu consemnate în diverse carnețele, menite să reînnoiască promisiunile botezului, să slăvească virtuțile iubirii și ale milosteniei. Credința nu era îndeajuns, trebuia să ne manifestăm atașamentul față de Sfânta Scriptură și să-l alungăm pe Satana din inima noastră. Aceste practici erau însoțite de spovedanii zilnice, săvârșite sub tutela unui îndrumător de rugăciune. Fiecare își scormonea în inimă ca să stârpească germenii nedreptății și să verifice, cu un voluptuos vertij, granița care despărțea harul divin de păcat. Eram cufundați într-o atmosferă de reculegere, și nevoia de a fi buni dădea un chip aparte vieții noastre. Știam că Dumnezeu ne privește cu îngăduință: eram

tineri și încă aveam dreptul să ne poticnim. În marele său catastif, el consemna fiecare dintre gesturile noastre și le cântărea cu desăvârșită mărinimie. Ca să-i intrăm în voie, ne străduiam să fim cât mai cucernici. Văzute din perspectiva maturității, chiar atunci când ți-ai pierdut credința, aceste strădanii ale copilăriei, apropiate de încercările spirituale ale celor din vechime, nu erau lipsite de noblețe. Supunerea se lua la întrecere cu sentimentul de înălțare morală. Cel puțin învățam arta de a ne cunoaște și de a zădărnici vijeliile pubertății.

Am fost, prin urmare, surprins să constat, după o jumătate de secol și manifestându-se într-o societate agnostică, revenirea în forță a acestei stări de spirit, de această dată sub un blazon științific. Să ne gândim ce înseamnă, în jargonul contemporan, faimoasa „amprentă carbon“ pe care fiecare dintre noi o lasă în urma sa. Ce reprezintă ea, dacă nu echivalentul gazos al păcatului originar, al felului în care-o pângărim pe Maica Geea prin simpla noastră prezență, prin simplul fapt că respirăm? Am ajuns deja să ne putem măsura volumul emisiilor de carbon, zilnic, sub imperativul de a le diminua, întocmai copiilor de la catehism, siliți să-și stăvilească greșelile. Ființa umană este arătată cu degetul pentru stricăciunile pe care le pricinuieste mediului. O schimbare de scară: alături de umiliții și obidiții dintotdeauna, un nou personaj și-a făcut intrarea pe scena Istoriei: Pământul. Iar sarcina noastră este să facem în așa fel, încât leagănul nostru să nu ne devină mormânt comun.

Singura forță a jumătății de veac ce s-a scurs, ecologia, are meritul de a fi repus în discuție scopurile progresului și problema limitelor sale. Ea ne-a deșteptat

sensibilitatea față de natură, a subliniat efectele dereglărilor climatice, a constatat epuizarea resurselor energetice fosile. Pe acest crez colectiv s-a grefat o întregă scenografie a apocalipsei, experimentată deja de comunism și care își are izvoarele atât în Gnoză, cât și în mesianismele medievale. Din kitul de bază al criticii verzi nu poate lipsi cataclismul, iar profetii descompunerii forfotesc. Ei folosesc cu asupra de măsură toba zgomotoasă a panicii, iar noi ar trebui să ne ispășim păcatele fără întârziere.

Această spaimă de viitor, de știință, de tehnică exprimă acel moment în care omenirea, cu precădere cea occidentală, a intrat în blocaj. Propria-i proliferare o exasperează, nu se mai poate tolera. Fie că vrem, fie că nu, suntem pierduți printre cele șapte miliarde de congeneri ai noștri. Respingând, otova, capitalismul și socialismul, ecologia nu a pus nicăieri mâna pe putere (cu excepția unui land german) și nu a produs vărsare de sânge, cel puțin până acum. Dar a câștigat bătălia ideilor. Profitând de eșecul predecesorilor ei — marxismul sau tiermondismul —, a triumfat, prin capilaritate, la ONU, în guverne, în școli. A devenit starea de spirit dominantă a acestui început de secol. Ecologia excelează prin ceea ce vrea să împiedice, nu prin ceea ce propune: închide uzine, blochează proiecte, interzice construirea de autostrăzi, de aeroporturi, de căi ferate. Este puterea care zice mereu nu. Oriunde s-a constituit în forță politică, se divizează în biserițe, în facțiuni care se urăsc unele pe altele și care cad pradă narcisismului micilor diferențe: cu cât sunt mai strașnice complicitățile, cu atât mai acute sunt virulențele. În acest domeniu, ca și în altele, cei mai vehemenți au întotdeauna câștig de cauză, pentru

că modifică doctrina în sensul exagerării. Mediul este noua religie seculară care se ridică, în Europa cel puțin, pe rămășițele unei lumi lipsite de credință. Însă și ea trebuie să fie supusă criticii; trebuie să-i dăm în vileag maladia infantilă care o macină și o decredibilizează: catastrofismul.

Există cel puțin două feluri de ecologie: una rațională, cealaltă divagantă; una a extinderii, cealaltă a limitării, una democratică, alta totalitară. Cea dintâi vrea să ne învețe care sunt molimele civilizației industriale, cea de-a doua deduce din această civilizație vinovăția speciei umane. Așa cum tiermondismul era o manifestare a jenei față de colonialism, căința, un regret în raport cu prezentul¹, catastrofismul reprezintă o remușcare anticipată față de viitor: cum sensul istoriei s-a evaporat, orice schimbare este o potențială surprare, care nu anunță nimic bun. Modul ei favorit de expresie este acuzația: revoluționarii voiau să facă din trecut *tabula rasa*. Iar *tabula* este acum înțesată de procurori care intentează procese, care condamnă. Secolul al XVIII-lea hotărâse achitarea omului, nevinovăția ființei sale: acum redeschidem dosarele, repunem pe rol toate plângerile. De-aici înainte nicio indulgență nu-și mai află rostul, greșeala este tradusă în cifre, se calculează în păduri devastate, în pământuri arse, în specii dispărute; a pătruns în domeniul necruțător al statisticii. Răul nu mai vine dinspre natură, dinspre fanatisme politice sau religioase, ci se ivește din ambiția prometeică a individului care și-a pustiit planeta. Istoria recentă a culturii occidentale nu este nimic altceva decât stivuirea, laolaltă, a culpabilizărilor și a eliberărilor: emanciparea într-o direcție duce la restricții în altă direcție, anumite tabuuri sunt distruse doar ca să

¹ Am tratat aceste două subiecte în, respectiv, *Le Sanglot de l'homme blanc* — Seuil, 1983 (*Plânsul omului alb*) și *La Tyrannie de la pénitence* — Grasset, 2006 (*Tirania penitenței*, Trei, 2007).

fie înlocuite cu altele. Interdicția se schimbă mereu, fără să dispară vreodată.

Angoasa supremă este provocată, deopotrivă, de conștientizarea problemelor reale și de simptomul îmbătrânirii Occidentului — oglindă a oboselii sale psihice. Patetismul discursului despre mediu este cel al sfârșitului lumii. Și, cum nimeni nu gândește niciodată singur, cum spiritul unei epoci este mereu un truditores colectiv, e ispititor să te lași târât de acest flux tenebros. Sau, dimpotrivă, să te trezești din el ca dintr-un coșmar și să-l alungi.

PARTEA

1

SEDUCTIA DEZASTRULUI

CAPITOLUL I
DAȚI-MI ÎNAPOI DUȘMANUL

„Trăim cu toții într-o casă în flăcări. Nu e nimeni să stingă incendiul. Nu există niciun sprijin.“

TENNESSEE WILLIAMS

„Vai, arătați-mi dușmanul. Odată ce ți-ai descoperit dușmanul, poți să-l ucizi. Dar oamenii ăștia mă duc de nas. Cine mă rănește? Cine-mi năruie viața? Spuneți-mi cui să-i întorc loviturile?“

V.S. NAIIPAL

Se întâmpla în 1989, și parc-au trecut secole de-atunci. Lumea ieșea din Războiul Rece, URSS, istovită, își elibera popoarele ținute în jug și își pregătea tranziția spre economia de piață. Se înstăpânise euforia: civilizația occidentală câștigase prin KO, fără să fi avut nevoie să lupte. În decursul veacului trecut a triumfat în două rânduri asupra celor mai aprigi dușmani ai săi, fascismul și comunismul, născuți la sânul său precum doi copii nelegitimi, dar pe care a știut până la urmă să-i zdrobească. Oricine ar fi emis pe-atunci o rezervă și ar fi subliniat că era mai degrabă o înfrângere a comunismului decât o victorie a capitalismului, ar fi fost acuzat că e un cârcotaș.

1) DESPĂRTIREA DE NEPĂSARE

În clipa când sistemul sovietic ne juca renghiul dispărând din scenă, entuziasmul era totuși concurat de

angoasă: un adversar este un aconto pentru viitor, o emulație permanentă, care ne obligă să ne reformăm. Și dacă nu putem fi niciodată siguri de afecțiunea celor apropiați, în schimb ne putem bizui liniștiți pe ura dușmanilor. Aversiunea lor este aproape un omagiu. Atunci când nu inspiri nicio antipatie, te bucuri practic de tihna celor neînsemnați.

Conflictul Est-Vest era purtător de sens: smulgea din inerție populațiile predispușe să se rătăcească în deliciale abundenței. Menținea limpezimea unei lumi împărțite în două tabere identificabile. Comunismul se ambiționa să șteargă de pe fața pământului democrațiile burgheze, să pună capăt exploatarea omului de către om, să născocască un nou mod de producție care să expedieze în preistorie societățile anterioare. N-a existat o singură disciplină, de la biologie la filosofie, pe care să n-o fi alimentat, cu convingerea că lucrează la un model antropologic inedit.

„În comunism, omul va deveni incomparabil mai puternic, mai înțelept, mai subtil. Trupul său va deveni mai armonios, mișcărilor îi vor fi mai bine ritmate, vocea, mai melodioasă. Formele existenței sale vor căpăta o dimensiune apăsător dramatică. Omul obișnuit va ajunge la nivelul unui Aristotel, al unui Goethe, al unui Marx. Și deasupra acestor înălțimi se vor ridica alte piscuri.“ (Leon Troțki, *Literatură și revoluție*, 1924)

Implozia Uniunii Sovietice ne măgulea tot atât de tare pe cât ne neliniștea: rămânând singurul câștigător din

înfruntare, însemna să aduni asupra-ți toate acele critici care ar fi putut să se îndrepte altundeva. Comunismul mușcase țărâna, dar capitalismul avea să regrete cât de curând că l-a ucis. Singur în ring, acesta a ajuns să împovăreze destinul planetei, ca o fatalitate: nu i se recunoaște nicio binefacere, în schimb i se pun în cârcă toate nenorocirile.

A început să dea semne de slăbiciune în Vest, odată cu criza din 2008, chiar în momentul când logica sa fusese adoptată de majoritatea națiunilor. O lume care trăiește pe credit, Statele Unite și Europa, se confruntă cu o lume care trăiește de pe-o zi pe alta, China, India, Brazilia, și muncește din greu, în lipsa protecției sociale, ca să iasă din necaz. Printr-o teribilă ironie, care amintește de dialectica hegeliană a stăpânului și sclavului, aceste națiuni sărace din Sud au devenit creditoarele țărilor bogate, le renegociază datoriile, le inundă piețele interne, le răscumpără întreprinderile sau chiar patrimoniul — vezi Grecia, care și-a scos la mezat plajele, siturile arheologice, porturile, flota. În acest fel au ajuns să se confrunte două chipuri ale capitalismului: cel ascetic al Emergenților și cel hedonist al Occidentalilor, sub apăsarea spaimei că cei dintâi îi vor subjuga pe cei din a doua categorie. Amară victorie: iată economia de piață, în Vest cel puțin, căzută pradă unui haos incontrollabil, de parcă s-ar pregăti să coboare în mormânt după dispariția vechiului rival. În felul ei, Uniunea Sovietică asigura funcționarea sistemului nostru imunitar; acum triumful riscă să ne anihileze². Cu atât mai mult cu cât piața liberă își scoate la iveală și cele mai grozave defecte, printre care cupiditatea, o virtute fondatoare în cadrul gândirii liberale, în spațiul căreia viciile private contribuie la armonia

² Fac trimitere aici la volumul *La Mélancholie démocratique* — Editura Seul, 1990 (*Melancolia democratică*, Antet, 1996).